

Stein Stugu

LOs 15 krav til EØS-avtalen

Hvordan gikk det?

Innledning

EØS-avtalen ble etablert for å formalisere EFTA-landenes forhold til EU. I flere av landene var det et ønske, i alle fall fra deler av det politiske miljøet, om en sterkere knytting mellom EFTA og EU. EØS skulle sikre en sterkere tilknytning til EU uten at en nødvendigvis ble fullt medlem. Med sterkere økonomisk integrasjon håpet mange tilhengere av norsk medlemskap at det i neste omgang skulle bli enklere å argumentere for fullt medlemskap. Avtalen ble karakterisert som et sklibrett inn i EU. Også motstanderne av EU-medlemskap oppfattet at tilhengernes taktikk var en utvidet integrasjonen mellom Norge og EU, for så å argumentere for at vi også måtte delta i EUs besluttede prosesser. Deler av nei-sida så likevel EØS som et nødvendig kompromiss for å forhindre fullt medlemskap.

Fagbevegelsen så at full integrasjon i det indre marked ville by på store utfordringer. Bekymringen kom bl.a. i uttrykk i LOs 15 krav til EØS-avtalen, som ble vedtatt på et representantskapsmøte 28/8 – 1990, før forhandlingene startet. Dette notatet tar for seg hvordan utviklingen har

gått, vurdert med utgangspunkt i LOs krav til en EØS-avtale. I 1992 ga faglig utvalg i Nei til EF ut et notat¹ som oppsummerte at det bare var et av kravene (nr.13), som var innfridd i forhandlingene.

Det som er interessant faglig-politisk nå er hvor vi er i dag sammenliknet med de politiske målsettingene som lå i LOs krav. Flere av kravene er generelle i formen, og kunne alene fortjent mye mer omfattende vurdering enn det er plass til i dette notatet. Notatet har ikke til hensikt å gi et utfyllende svar som tar for seg alle elementer som kan vurderes i forlengelse av LOs krav, men å gi viktige momenter til hvordan utviklingen har gått etter at Norge undertegnet EØS-avtalen med utgangspunkt i de mål som ligger i LOs krav.

1. Samarbeid om økonomisk politikk for full sysselsetting må bli en del av EØS-samarbeidet

Om samarbeid om en økonomisk politikk som sikrer full sysselsetting er en del av EØS-samarbeidet må vurderes på grunnlag av de resultater det indre marked fører til. Det er ikke nok å se på formuleringene i avtalen, en må se på resultatene av den politikken som er ført.

For Norge er utgangspunktet at vi er en del av det indre marked, med de konsekvenser det har. Men vi har fortsatt mulighet for en selvstendig penge- og finanspolitikk, noe som gir oss friere spillerom enn om Norge hadde vært med i EU.

EU utformet sin sysselsettingsstrategi med utgangspunkt i Amsterdam-traktaten, som trådt i kraft i 1999. I prinsippet skulle medlemsstatene ta med et mål om full sysselsetting når de skulle gjennomføre EUs politikk og aktiviteter.

Ved Lisboa-traktaten fra år 2000 ble strategien for arbeidsmarkedet tydeligere. EU skulle utvikles til verdens mest konkurransedyktige økonomi ved å satse på kunnskapsutvikling. Et sentralt element i strategien var å øke mobiliteten og forsterke det indre markedet som et reelt, felles arbeidsmarked. Dette er en strategi for sysselsetting som, i alle fall i ord, baserer seg på at målet er oppnåelig ved styrket internasjonal konkurransevne.

Strategien for vekst videreføres med visjonen Europa 2020, som også har som målsetting økt sysselsetting. Midlene er, som i Lisboa-traktaten, bl.a. en effektivisering av det indre marked. Fortsatt er økt konkurransekraft ved hjelp av liberalisering metoden.

Krisen i Euro-samarbeidet illustrerer hvor vellykket strategien har vært. I

---

¹ Eckhoff, Torstein og Tor Brostigen: Los krav til EØS – en vurdering.

stedet for redusert arbeidsledighet, har arbeidsledigheten skutt i været. Ser vi på konsekvensene av EUs politikk er dette noen av de viktigste resultatene²:

- Arbeidsledigheten er historisk høy, 9,9 %
- Dette er høyere enn ledigheten var i år 2000, da den var 8,7 %
- Siden 2008 har økning vært enda større, i 2008 var arbeidsledigheten 7,1 %.
- Ungdomsledigheten øker enda mer dramatisk. Ledighet blant unge under 25 var i desember 2011 på 22,1 %. Dette er en økning fra 15,8 % i 2008.

I den utstrekning EU har en felles politikk for økt sysselsetting er resultatene det motsatte. Sparetiltakene som nå gjennomføres i store deler av EU vil etter all sannsynlighet øke denne tendensen kraftig. I tillegg vil den regionale ubalansen øke. Selv om EU formelt har uttalte målsettinger om økt sysselsetting, føres det en politikk som i praksis ikke gir resultater. Politikken ligger langt unna det LO har som målsetting for en politikk for full sysselsetting.

2. EØS-samarbeidet må omfatte den sosiale dimensjon med et forpliktende handlingsprogram for å sikre samfunnsmedlemmenes grunnleggende rettigheter.

Samfunnsmedlemmenes grunnleggende rettigheter er grunnlaget både for EUs sosiale charter og et charter for grunnleggende rettigheter vedtatt i 1999. Problemet er at de sosiale rettighetene underordnes det indre markedets 4 friheter. ETUC (Euro-LO) er bekymret fordi de mener at EU-domstolens dommer i det som kalles Laval-kvartetten (Viking Line, Laval, Rüffert og kommisjonen mot Luxembourg) har endret forholdet mellom markedets fire friheter (fri bevegelse av kapital, varer, arbeidskraft og tjenester) og fundamentale sosiale rettigheter. ETUC sier det slik i en resolusjon vedtatt i desember 2011³:

The ECJ confirmed a hierarchy of norms, with market freedoms highest in the hierarchy, and fundamental social rights of collective bargaining and action in second place.

Med de fire dommene underordnes retten til frie forhandlinger markedets fire friheter.

² Labour Market Fact Sheet, februar 2012, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=113&newsId=1182&furtherNews=yes>

³ <http://www.etuc.org/a/9503> Min oversettelse: «EF-domstolen fastslo et hierarki av normer med markedets friheter høyest i hierarkiet, og grunnleggende sosiale rettigheter til kollektive forhandlinger og aksjoner på andre plass.»

ETUC vurderer det slik at i stedet for den sosiale framgangen som arbeiderklassen ble forespeilet, betaler de prisen for det indre markedet. De krever derfor at EU legger ny basis for sosial framgang⁴:

The EU should revise the current legal framework by adopting a Social Progress Clause, which should clarify the relationship between economic freedoms and fundamental social rights, and conducting a thorough revision of the Posting of Workers Directive.

Når ETUC analyserer de fire dommene er konsekvensene de får for utstasjoneringsdirektivet helt sentralt. ETUC vurderte utstasjoneringsdirektivet da det kom slik at det ikke var til hinder for at hvert enkelte land kunne ha et sterkere regelverk mot sosial dumping, samtidig med at det etablerte en minstestandard. Etter de 4 dommene er vurderingen at direktivet er blitt et maksimumsdirektiv som ikke kan åpne for sterkere nasjonale krav enn det som defineres ut fra direktivets artikkel 3, pkt. a-g. Punktene definerer spesifikt hvilke områder det kan stilles krav på.

Denne vurderingen fra ETUC viser til fulle at EU/EØS i praksis ikke har innarbeidet et forpliktende handlingsprogram for å sikre samfunnsmedlemmenes fundamentale rettigheter.

3. Retten til konsernfaglig samarbeid og medbestemmelse må sikres i EØS-avtalen.

LOs utgangspunkt da kravene ble utformet var at norske medbestemmelsestradisjoner skulle ivaretas. Ikke bare i form av en konsultasjons- og drøftingsordning, som er resultatet av direktivet om konsernfaglig arbeid (Europeiske samarbeidsutvalg ESU), men også representasjon i konsernenes styrende organer. I tillegg pågikk det på begynnelsen av 90-tallet i flere forbund arbeid med å etablere nordiske konsernfaglige samarbeidsordninger med sikte på et mer forpliktende samarbeid enn det som ligger i de europeiske samarbeidsutvalgene. Mye av dette arbeidet stanset opp og ble erstattet av direktivet om Europeiske Samarbeidsutvalg.

En positiv konsekvens av EØS-avtalen er at Norges plass i Europeiske

---

⁴ Min oversettelse: «EU bør revidere gjeldende lovverk ved å vedta en klausul for sosial framgang som skal avklare forholdet mellom økonomiske friheter og grunnleggende sosiale rettigheter, og gjennomføre en grundig revisjon av utstasjoneringsdirektivet.»

samarbeidsutvalg er ivaretatt. Uten EØS-avtalen kunne det vært et problem å få norske ansatte inn i de Europeiske samarbeidsutvalgene som er etablert. Det må her tilføyes at ansatte fra Sveits, som ikke er med i EØS, stort sett har fått plass i samarbeidsutvalgene.

Med de målsettingene norsk fagbevegelse hadde for hvordan et konsernfaglig samarbeid skulle utformes, og spesielt med mål om representasjon i styrende organer, må det likevel sies at det som er etablert er utilstrekkelig i forhold til de målsettingene som lå i LOs krav.

4. Arbeidstakerne må sikres medbestemmelse i EØS-prosessen.

Kravet var et ønske om reell innflytelse på selve avtaleprosessen. I notatet fra Brostigen og Eckhoff⁵ fra 1992 ble det vurdert som ikke innfridd. En kan også se kravet som et ønske om reell innflytelse på innholdet av EØS-avtalen. I selve avtalen er det tatt inn enkelte formuleringer som spesielt ivaretar arbeidstakeres interesser, f.eks. heter det i avtalens artikkel 66:

Avtalepartene er enige om at det er nødvendig å arbeide for en bedring av arbeidstagenes leve- og arbeidsvilkår.

Videre er det bestemmelser om likelønn, arbeidsmiljø, likebehandling og dialog mellom arbeidsgiver og arbeidstakere på europeisk nivå. Slik sett har avtalen elementer som sikrer arbeidstakeres plass.

Det reelle problemet er at disse isolert sett gode intensjonene får lite innhold fordi hele avtaleverket er underlagt de fire frihetene. Vi ser nå også hvordan domstolen tolker forholdet mellom de fire friheter og det regelverket som er etablert for å sikre arbeidstakerne ved dommene i «Laval-kvartetten». Selv om avtalen tok inn henvisninger som tok utgangspunkt i arbeidstakernes rettigheter, viser den praktiske oppfølging og gjennomføring at norske regler for arbeidslivet blir underminert.

5. Norsk næringsliv må ha adgang til enhetsmarkedet. Det gjelder også for bearbejdede fiskeprodukter.

Adgang til det indre marked er hovedbegrunnelsen for det norske medlemskap i EØS. Det hevdes at uten EØS-avtalen ville ikke norske bedrifter fått tilgang til det indre marked. Tollbelastning og andre

---

⁵ Se note 1

restriksjoner ville vært til hinder for eksport. Og Norge er med EØS-avtalen i hovedsak en del av det indre marked, næringsmiddelindustrien er unntatt. Det er toll på jordbruksprodukter inn til Norge, mens EU har sikret toll på bearbeidede fiskeprodukter til EU. På et område er EØS-avtalen bedre enn det Norge hadde før den ble inngått, ved at den forhindrer dumpinganklager. Når EØS-avtalens konsekvenser for markedsadgang skal vurderes er det to forhold som er viktige å ta med:

- Det meste av adgangen til det indre marked var allerede på plass i form av frihandelsavtaler, som en vil falle tilbake på hvis EØS oppløses. Frihandelsavtalen med EU ble etablert etter folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1972 og trådte i kraft i 1973.
- I den tiden EØS har eksistert har det skjedd en generell liberalisering av verdenshandelen, gjennom WTO og generell reduksjon av handelsbarrierer.

De viktigste elementene som sikrer norsk markedsadgang ville derfor likevel vært på plass.

For bearbeidede fiskeprodukter har det vært en reduksjon av toll, men toll er ikke helt fjernet. Slik sett har ikke kravet fra LO fått gjennomslag. Den samlede toll på fiskeprodukter er ikke veldig stor, og ligger på mellom 2 og 3 prosent av total norsk fiskeeksport.

Når det gjelder fisk har også EØS hatt betydning i forhold til den muligheten norske myndigheter hadde til å prioritere lokale eiere ved tildeling av nye konsesjoner. ESA tok i år 2000 opp at dette var i strid med reglene om fri etableringsrett. I utgangspunkt mente regjeringen (Jagland) at dette var et område som lå utenfor EØS-avtalen, men i 2006 gikk norske myndigheter med på kravene fra ESA ved at hensynet til lokalt eierskap ikke ble tatt med i den akvakulturloven som avløst konsesjonsloven.

6. Arbeidsmiljøreglene må tilnærmes oppover, de må ligge høyt, og sanksjonsmulighetene må traktatfestes. Norsk regler for helsefarlige stoffer og asbestforbudet må gjelde inntil tilsvarende regler er innført i hele EØS. Norge må fortsatt kunne iverksette strengere miljøregler enn EØS-land har.

Det må skilles mellom hvordan en skal kunne tilpasse arbeidsmiljøregler fra generelle miljøregler. Når det gjelder arbeidsmiljøregler har EØS-avtalen en eksplisitt formulering som åpner for strengere nasjonale regler i artikkel 67:

Minimumsforskriftene skal ikke være til hinder for at hver avtalepart opprettholder eller innfører strengere beskyttelsestiltak som er forenlige med denne avtale.

Det er således mulig med et strengere regelverk i Norge, men i praksis vil det indre marked også legge press på dette området.

Når det gjelder miljøregler knyttet til farlige stoffer er EUs målsetting en totalharmonisering, ingen medlemsland kan stille strengere krav enn det som ligger i REACH (EUs regelverk for kjemikalier). Dette betyr at Norge ikke kan iverksette strengere regler enn det EU har. Tankegangen er at regelverket skal fremme det indre marked, med strengere regler i et land enn et annet vil det være en handelshindring. Det er således vanskelig å føre en offensiv miljøpolitikk basert på "føre var"-prinsippet, dette arbeidet må dreves gjennom miljør Samarbeidet med EU og andre.

I praksis har miljør Samarbeidet etablert et regime som reduserer Norges muligheter for å være et foregangsland.

Konsekvensene av EØS-avtalen for miljør arbeidet i Norge ble vurdert slik av Agnethe Dahl i 1999⁶:

Dette har ført til en selvsensur i forhold til utvikling av nytt nasjonalt regelverk på miljøområdet. Det at norske myndigheter altså har hatt klare incentiver til ikke å være bedre enn EF/EU på miljøområdet, har virket dempende på kreativiteten og initiativet internt i miljøforvaltningen.

7. EFTA-landene må sikre full deltakelse i EFs miljør Samarbeid. Samarbeidet må åpnes for østeuropeiske land.

Norge er med i miljør Samarbeidet rundt EU.

Med de store endringene som har skjedd med utvidelsen av EU er dette arbeidet også åpnet for mange østeuropeiske land.

8. Forvaltningen av naturressursene forblir nasjonal, med samfunnsmessig styring for å virkeliggjøre viktige mål. Konesjonslovene må, i lys av EØS-forhandlingene, bygges ut for å trygge samfunnsmessig styring av næringspolitikken, fremme samfunnsinteressene og sikre statlig innflytelse på og kontroll

---

⁶ Agnethe Dahl i Clas/Tranøy (red): "Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen, 1999, s.141. Sitert fra Dag Seierstad "Regjeringens tja til EØS", Nei til EU, 2002

med eierstrukturen i næringslivet. Lovgivningen må gjøres til et hensiktsmessig virkemiddel og bedres for å sikre mot bedriftsoppkjøp fra utlandet med sikte på å overta teknologi uten videreføring av produksjonen. Lovene må åpnes for konsernfaglig virksomhet.

Hjemfallsretten for vannkraft er et område der EØS-avtalen har fått direkte konsekvenser for det norske lovverket. Hjemfallsretten ble etablert i 1917. Når private fikk konsesjon til å bygge ut vannkraft, ville konsesjonen vare i 60 år. Konsesjonsloven sikret på denne måten nasjonal kontroll med viktige energiresurser, og var viktig for industriutvikling i Norge. ESA krevde at private og offentlige utbyggere måtte sidestilles, og at det norske konsesjonsregimet måtte endres. Kompromisset oppsummeres slik av Dag Seierstad⁷:

- *at private eiere ikke lenger vil kunne få konsesjon på å bygge eller kjøpe vannkraftverk. Unntaket er såkalte "småkraftverk".*
  - *at vannfall som er hjemfalt til staten ikke lenger vil kunne selges tilbake til gamle eller nye private eiere*
  - *at private ikke lenger kan kjøpe mer enn 1/3 av offentlig eide kraftverk.*
- Den siste regelen kan på sikt føre til at private selskap kommer inn som eiere av en betydelig del av norsk vannkraft. De som har mest kapital til å kjøpe seg inn, er svenske og tyske energikonsern.*

Når det gjelder konsesjonslovene har utviklingen gått motsatt vei i forhold til LOs krav. Konsesjonslovene som regulerte utenlandsk eierskap er avvirket i stedet for forsterket. Ved inngåelsen av EØS-avtalen var det ingen tvil om at den gamle industrikonsesjonsloven måtte avvirkles. Denne loven stilte krav om konsesjonsbehandling ved utenlandske oppkjøp i Norge, og var således diskriminerende. Oppkjøp kunne prøves, og krav stilles ved kjøp av mer enn 20 % i børsnoterte selskap. Grensen ble rett før avvikling hevet til 33 %.

Til erstatning fikk vi ervervsloven, "Lov om erverv av næringsvirksomhet", som erstattet konsesjon med en meldeplikt. Meldeplikt gjaldt alle oppkjøp, men førte sjelden til at det ble gitt pålegg og satt betingelser fra norske myndigheter. Allikevel utløste loven i mange bedrifter en prosess som i praksis ga viktig drahjelp til tillitsvalgte både når det gjaldt å vurdere konsekvensen av oppkjøp, utforme strategier i forhold til kjøpers planer, samt også å få på plass

---

⁷ De Facto Rapport 2:2012 "EØS – en kritisk vurdering", side 49

konsernfaglige samarbeidsordninger. Den nye ervervsloven kom også i konflikt med EØS-avtalen, i alle fall ESAs tolkning. I 2003 fastslo ESA at loven var i strid med EØS-avtalen. Loven ble så avvirket av norske myndigheter uten at den ble nærmere prøvet opp mot EØS-avtalens bestemmelser. Begrunnelsen var at den likevel i liten grad ble brukt i form av at det ble satt særskilte vilkår eller gitt spesielle pålegg. Med det avvirket myndighetene i to skritt en lovgivning som var viktig både i forhold til samfunnsmessig kontroll og i forhold til ansattes posisjon internt i mange selskap/konsern.

Norge har hatt en lovgivning som begrenset eierskap fra hver enkelt eier til 10 % i finansinstitusjoner (bank og forsikring). Også denne lovgivningen er endret fordi ESA mente den var i strid med reglene om fri kapitalbevegelse og fri etableringsrett. Grensa er nå satt til 25 %, noe som styrker enkelteieres posisjon.

9. Norsk myndigheter skal ha styring med virksomheten på den norske kontinentalsokkel. Samfunnsinteressene skal fortsatt ligge til grunn for utdeling av rettigheter. Olje- og gasssektorens avgjørende betydning for Norges økonomi setter Norge i en særstilling med hensyn til naturressursenes betydning for nasjonen. Offshoresektoren må derfor ikke bli gjenstand for tilpasning, men for forhandlinger som resulterer i ordninger som sikrer norske myndigheters styring over sektoren. Forhandlingene må ikke føre til liberalisering av norsk offshorepolitikk med tap for norsk næringsliv og av arbeidsplasser. Åpenhet ved anbud for den norske sokkel forutsetter norske vilkår for lønn, avtaler og faglig organisasjonsrett og at den norske sokkel åpnes tilsvarende.

Det pågår nå (februar 2012) en politisk kamp om Norge skal underlegges forslag til nye sikkerhetsregler for olje- og gassvirksomheten. EU har utarbeidet et forslag til felles sikkerhetsregler, som en samlet bransje, både arbeidstakere og arbeidsgivere, mener vil svekke sikkerhetsnivået på norsk sokkel. Forslaget vil, hvis det implementeres, svekke arbeidet som i dag er basert på sterk involvering av partene. Ansvar flyttes fra partene til i større grad å basere seg på offentlig tilsyn. Norsk erfaring er at det vil undergrave den detaljerte kontroll en har med sikkerhet i dag, selv om heller ikke dagens system dekker alt. Dette er et synspunkt Regjeringen deler fullt ut. Olje- og energiminister Ola Borten Moes (Aftenposten 15/2 – 2012) utgangspunkt er at sokkelen ikke er en del av EØS-avtalen. Om det er mulig å få gjennomslag for et slikt standpunkt er usikkert.

EØS- avtalen har hatt som konsekvens at alle byggeoppdrag på sokkelen skal ut på anbud i alle EØS-land. Konsekvensen av det er press på priser som også betyr et press på arbeidsvilkår og sikkerhet. Det vanskeliggjør også arbeidet som fagforeningene i Nordsjøen gjør med å overvåke arbeidet for et forsvarlig arbeidsmiljø og tilfredsstillende sikkerhetsnivå.

Som en konsekvens av EØS-avtalen kan det heller ikke stilles krav om base i Nord-Norge ved utvinning i nord, noe som sannsynligvis ville vært et helt selvfølgelig krav fra norske myndigheter hvis det hadde vært mulig.

Gassmarkedsdirektivet fra 1998 legger også viktige føringer for gass-sektoren. Viktig innhold i direktivet er at gasskjøpere skal stå fritt i forhold til hvem de skal kjøpe gass fra, og at rørledningene skal stå til rådighet for både selger og kjøper i gassmarkedet. Dette legger føringer for hvordan gasseksport skal håndteres, som sannsynligvis har gitt Norge store tap.

10. Norsk avtale- og lønnsforhold må gjelde for arbeid i Norge.
 Vertslandets regler må gjelde som minimum for arbeid i andre EØS-land.

Kravet må vurderes i forhold til rettstilstand som er etablert i og med de fire tidligere omtalte dommene i EU (Laval, Viking Line, Rüffert, Luxembourg). At norske lønn- og arbeidsforhold skulle gjelde var også noe fagbevegelsen vurderte var på plass med innføring av utstasjoneringdirektivet. ETUC mente direktivet var et minimumsdirektiv. Med den rettstilstand de 4 dommene etablerer er dette endret. (Mer om ETUCs vurdering under krav 2).

I praksis utfordres Norske regler for å forhindre sosial dumping på flere områder:

- ESA fastslo i juni 2011 at det bare kunne stilles krav om tarifflønn ved offentlige oppdrag hvis det tok utgangspunkt i en allmenngjort tariffavtale.
- Det er strid mellom Regjeringen og ESA rundt implementeringen av ILO-konvensjon 94 i norske anbudsregler. ILO-konvensjonen åpner for at det kan stilles krav om at oppdragstaker må lønne i tråd med gjeldende tariffavtale eller det som ellers er normalt for vedkommende sted og yrke. Konvensjonen åpner således for at slike krav er tatt inn i kravspesifikasjonene fra mange offentlige tilbydere. Hvis dette endres fjernes et viktig redskap i kompen mot

sosial dumping.

- NHO har fått prøvet de norske allmenngjøringslovene ved at de, sammen med norsk industri og flere skipsverft, reiste en sak om allmenngjøring av verkstedoverenskomsten. EFTA-domstolen konkluderte med at allmenngjøring av arbeidstid på 37,5 timers uke var akseptabelt, det var derimot ikke allmenngjøring av bestemmelsen for reise, kost og losji samt utenbystillegg. Når det gjelder utenbystillegget dyttes ballen tilbake til Borgarting lagmannsrett. Viktige elementer i den norske allmenngjøringsloven i realiteten undergraves.

11. Ved fri bevegelse for personer må nasjonale myndigheter ha adgang til tiltak mot store forstyrrelser på arbeidsmarkedet. Myndighetene må sørge for at uhemmet innføring av anbudsprinsippet og privatisering ikke gjør faste arbeidsplasser utrygge. Fagbevegelsen må ha rett til å inngå kontrollavtaler for å sikre norske avtale-, lønns- og miljøforhold.

EØS-avtalen åpner i prinsippet for at det kan innføres beskyttelsestiltak i forhold til store forstyrrelser i arbeidsmarkedet.

I praksis ble det åpnet for slike beskyttelsestiltak i forbindelse med EU-utvidelsen i 2004 og 2007, ved at man i en overgangsperiode kunne ha særskilte regler knyttet til arbeidsinnvandring fra de nye medlemslandene. Et viktig element i disse overgangstiltakene var at en skulle få lønn i tråd med det som var vanlig for arbeidstakere i samme bransje i Norge. Dett ga Arbeidstilsynet muligheter for å kontrollere lønnsforhold også i bransjer der tariffavtalen ikke var allmenngjort. Overgangsperioden for Tsjekkia, Estland, Latvia, Litauen, Polen, Slovakia, Slovenia og Ungarn tok slutt i mai 2009. For Romania og Bulgaria, som ble EU-medlemmer i 2007, ble overgangsreglene videreført.

Når det gjelder kontrolltiltak er det en fortløpende diskusjon om hva slags tiltak som er mulig å forene med innholdet i EØS-avtalen. Arbeidsgiversiden hevder at summen av elementene som er foreslått fra Regjeringen for å kontrollere lønn- og arbeidsforhold i vikarbransjen, er tiltak som er så omfattende at de er i strid med reglene for fri konkurranse. Spesielt er arbeidsgiverne opptatt av at tillitsvalgte ikke må få innsynsrett i lønn- og arbeidsvilkår i vikarbyråene, samt at oppdragsgiver ikke skal kunne påledes solidaransvar, dvs. et ansvar for lønn hvis vikarbyrået ikke utbetaler det som er avtalt/pålagt. Dette illustrerer hvordan EØS-avtalen begrenser effektive tiltak mot sosial

dumping. Spesielt er det problematisk at arbeidsgiverne forsøker å forhindre tillitsvalgtes innsynsrett. Det er vanskelig å tenke seg en effektiv kamp mot sosial dumping uten fagbevegelsen og tillitsvalgte som sterk aktør.

Kravet fra LO er et krav som i realiteten retter seg mot hele tankegangen om et felles, indre marked med fri bevegelse av arbeidskraft. Tankegangen med det indre marked er at konkurranseevnen skal styrkes ved at ressurser beveger seg dit de kan anvendes på mest mulig effektiv måte. De som arbeider for mest mulig markedsliberalisme mener at en av svakhetene ved det europeiske arbeidsmarkedet er at arbeidstakeren er for lite mobile. USA brukes ofte som eksempel på hvordan det burde være. Det er således helt i tråd med EUs intensjoner når det er stor arbeidsutvandring fra land som Estland, Latvia og Litauen. Stor arbeidsutvandring som en konsekvens av krisa som rammer land i Sør-Europa og Irland er også en ønsket utvikling, hvis en skal følge det indre markedets logikk. Slik storstilt arbeidsvandring, sett fra fagbevegelsens side, kan representere store forstyrrelser i arbeidsmarkedet. Fra liberalistene er store forstyrrelser ønsket. Dette er en viktig årsak til at det bare var aktuelt med overgangsregler når EU fikk nye medlemsland fra Øst-Europa. Er det noen som for alvor vil mene at EU/EØS i dag er bedre rustet til å håndtere stor arbeidsvandring enn EU/EØS var i 2005, rett etter at overgangsreglene ble innført?

12. Ved fri bevegelse av kapital må grunnlaget for innsyn bedres og tiltak treffes for å unngå skatteunndragelser.

Fri bevegelse både av kapital og arbeidskraft øker problemet med effektiv skattekontroll. Det viktigste problemet er knyttet til kontroll med Norskregistrerte Utenlandske Foretak (NUF). I praksis har denne nye selskapskonstruksjonen vist seg svært vanskelig å kontrollere. Selskapsformen var ikke tillatt i Norge, men vi ble forpliktet til å godkjenne NUF etter en beslutning i EF-domstolen i 1999.

Når en skal stille et NUF til ansvar, er det svært ofte vanskelig å få tak i de ansvarlige. Selskapet kan være registrert med en postboksadresse, ofte er det også lagt ned før en finner de ansvarlige. Så vanskelig er det at Skatteunndragelsesutvalget har foreslått å forby NUF som er etablert utenfor EØS-området. Men et forbud av NUF som er etablert i annet EØS-land er ikke mulig å gjennomføre, det bryter med bestemmelsene for det indre markedet.

13. Maksimal deltakelse i EFs programmer for forskning, teknologi og utdanning må sikres.

Da forhandlingene om EØS-avtalen var avsluttet i 1992 vurderte jusprofessor Torstein Eckhoff det til at dette var det eneste kravet som var innfridd. Han stilte samtidig spørsmål ved om det var så lurt. Bakgrunn for at kravet var innfridd var at dette i realiteten aldri har vært noe problem. Deltakelse i disse programmene er primært et spørsmål om en er villig til å dekke utgiftene.

14. Forbrukerinteresser må trygges gjennom samarbeidet i EØS.

På viktige områder er forbrukerinteresser truet av EØS-samarbeidet. Et av de mest aktuelle eksemplene nå er spørsmålet om nivået på bankgaranti, garantien for innskudd. Norge har en innskuddsgaranti på 2 millioner kroner pr. innskudd. EU går inn for totalharmonisering med et felles garantinivå på 100 000 Euro, med dagens valutakurs under 800 000 kroner.

EU har siden 1994 hatt et krav om en minstegaranti på 20 000 Euro, men dette har vært et minstekrav, ikke et krav om harmonisering. Med økning av garantien har man ønsket å harmonisere, noe som vil få konsekvenser for Norge. Hvis Norge tillates en sterkere garanti enn EUs felles regler vil det være konkurransevridende og ikke ønskelig.

Og det finnes flere eksempler. Det omstridte tjenstedirektivet ble gjenstand for kritikk fra norske forbrukerinteresser. Lars Grøndal i Forbrukerrådet skrev i 2006 følgende⁸:

”Etter Forbrukerrådets oppfatning er det ikke er tatt tilstrekkelig hensyn til forbrukernes interesser ved utformingen av tjenstedirektivet. Direktivet bærer preg av at andre interesser enn forbrukerinteresser har fått gjennomslag i lovgivningsprosessen.”

Forbrukerrådet er således bekymret for at hensynet til fri flyt for tjenester overordnes forbrukerinteressene.

Et annet eksempel på at forbrukerinteresser underordnes markedets

---

⁸ <http://forbrukerportalen.no/Artikler/2006/tjenstedirektivet>, 30/5 - 2006

krav er striden om det såkalte matsminkedirektivet. I januar 2001 godtok Stortingets flertall EUs regelverk for tilsetningsstoffer i matvarer. Alle norske fagmyndigheter, som Statens næringsmiddeltilsyn og Statens ernæringsråd, var enige om at det ut fra forbrukersikkerhet hadde vært en fordel og opprettholde det norske regelverket i stedet for å godta de tre matsminkedirektivene. I proposisjonen fra Stoltenberg I-regjeringen ble problemene konkretisert til følgende områder⁹:

- *Konserveringsmidlene nitritt og nitrat som kan omdannes til kreftfremkallende nitrosaminer i kjøttvarer;*
- *De såkalte azofargene som kan gi overfølsomhetsreaksjoner hos utsatte personer;*
- *Søtstoffet cyclamat som i store mengder kan gi testikkelskade og nedsatt sædkvalitet.*

Igjen et eksempel på at det indre markedets behov for felles regler overordnes hensynet til forbrukerinteresser.

15. EØS-samarbeidet må ikke svekke muligheten til offentlige løsninger av fellesoppgaver i samfunnet, men må fortsatt trygge velferd gjennom en styrket offentlig sektor.

Det foregår en kontinuerlig kamp om hvor grensesnittet skal gå mellom offentlig og privat sektor innenfor EU/EØS. Logikken bak EUs økonomiske politikk, med de fire friheter i bunn, er at størst mulig deler av samfunnets behov skal løses gjennom at områder konkurranseutsettes. Dette støter mot det grunnleggende syn som gjenspeiles i LOs krav, trygg velferd og gode løsninger på viktige fellesoppgaver forutsetter en sterk offentlig sektor og at viktige velferdsoppgaver fortsatt er det offentliges ansvar. Når det gjelder hva skal løses av det offentlige, er det i prinsippet fortsatt hvert enkelt lands beslutning, men hvis først et område konkurranseutsettes underlegges det kravet om anbudsutsetting i hele det indre marked.

I praksis dreier kampen om hvor mye som skal konkurranseutsettes seg om konkrete tiltak for å liberalisere område etter område. Viktige områder blir konkurranseutsatt og offentlig styring blir underlagt markedets krav. Eksempler på dette er:

- Postdirektivet, der Norge nå har besluttet å reservere seg, men man ikke har

---

⁹ Sitert fra Dag Seierstad: «EØS-en kritisk vurdering» De Facto- rapport 2:2012, side 55

kommet fram til en løsning med EU enda

- Transportsektoren, med liberalisering av veitransport. EU åpner blant annet for kabotasje (anledning til å ta med gods på vei hjem), som er bra for miljøet, men åpner for sosial dumping i sektoren.
- Kollektivforordningen, som tvinger gjennom anbud hvis busstrafikk mottar offentlig støtte uten å drives av det offentlige selv.
- Telesektoren
- Energiområdet

På noen av disse områdene har Norge vedtatt liberalisering i forkant av EUs beslutninger. Men beslutningene er ofte umulige å reversere så lenge vi er underlagt EØS-regelverket.

Oppsummering

Ser vi på helheten i LOs krav til EØS ville de, hvis de hadde blitt fullt ut innfridd, betydd en helt annen politikk for EØS-området enn det som er dagens EU/EØS. Kravene innebærer helt andre muligheter for samfunnsmessig styring både i form en sterkere offentlig sektor og muligheter for offentlig regulering. Kontroll med lønns og arbeidsbetingelser ved arbeidsvandring hadde vært bedre, det samme hadde muligheten for kapitalkontroll. Kravene bryter så fundamentalt med ideologien som ligger til grunn for det indre marked at det ikke er overraskende at det i beste fall bare er bare 2-3 krav som kan sies å være innfridd. Hadde alle LOs krav til EØS-avtalen vært innfridd hadde vi utvilsomt hatt en annen debatt om EØS-avtalen i Norge.